

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

УДК 008:32]347.96

Постановка проблеми. Актуальність теми наукової статті полягає в тому, що проблеми формування і діяльності правової еліти сучасного суспільства дуже тісно пов'язані з питанням правової і політичної культури при підготовці висококваліфікованих юристів.

Світові та інтеграційні процеси, пов'язані з побудовою громадянського суспільства і правової держави в Україні, а також виклики сьогодення, пов'язані з повномасштабним вторгненням Росії в Україну, вимагають відповідної політичної культури громадян, а тим більше – фахівців у галузі права. Політична культура відображає рівень свідомого засвоєння й теоретичного осмислення історичних і політичних знань, усвідомлення політичних цінностей, здатність передбачати політичні наслідки власної діяльності.

Професія юриста зобов'язує його вникати в усі сфери суспільного життя, зокрема й у політику. Юрист має право на власні політичні погляди, які, однак, не повинні впливати на його професійну діяльність. Саме тому юрист має опанувати також і політичну культуру, оскільки така культура є необхідною умовою громадянського становлення особистості та її гуманістичної спрямованості.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Поняття, зміст та значення політичної культури юриста у професійній діяльності активно обговорюється вітчизняними науковцями, проте досліджено ще не достатньо ґрунтовно. Питання політичної культури правника в українській науковій юридичній літературі досліджували такі вчені, як: С. С. Сливка, О. А. Ануфрієнко, Я. Аронов, В. Д. Ткаченко, М. М. Гудима, В. Д. Гапотій, І.В.Бризгалов, О. Ф. Скакун та інші.

Метою дослідження є аналіз поняття, змісту, особливостей та значення політичної культури юриста у його практичній професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Юристи завжди мали бути прикладом щодо зразка правомірної поведінки, моральності та відданості принципам справедливості. Саме їхня професійна культура повинна уособлювати високі стандарти, слугуючи основою для формування авторитету правника та суспільної довіри до його діяльності. Високий рівень професійної культури правників є вимогою і потребою сьогодення, адже від професіоналізму юридичних кадрів безпосередньо залежить успішне вирішення актуальних проблем державотворчого процесу.

Стиль діяльності та модель поведінки юристів, їх професійна практика залежать значною мірою від ступеня розвитку політичної та правової системи, від менталітету населення конкретно-історичного суспільства, а також від попиту на ринку юридичних послуг. Правники виступають як фахівці, які забезпечують реалізацію функцій держави в широкому розумінні цього поняття, сприяючи вирішенню правових конфліктів на основі норм права і принципів законності [9, с.26]. Тому демократичні правові держави повинні приділяти належну увагу розвитку юридичної професії, зокрема шляхом інвестування в освітні й професійні програми для юристів, дбати про підвищення соціального престижу правничої діяльності, а також запобігати моральним і професійним деформаціям у цій сфері.

Слід зауважити, що правникам притаманна специфічна професійна культура, яка формується поетапно, її основи вже закладаються в процесі здобуття юридичної освіти в навчальних закладах, а подальший розвиток формується у процесі оволодіння практичними аспектами юридичної діяльності.

Так, на думку Я. Аронова, професійна культура юриста є мультикультурним феноменом, що «уособлює собою різновид загальної культури особи, сутність якого визначається онтологією правничої професії та відображає досвід діяльності правників як духовний, так і матеріальний, а також очікування соціуму щодо професійної діяльності юриста» [2, с. 19]. С.С. Сливка ви-

значає поступовість формування професійної культури правника: по-перше, це усвідомлення юристом свого призначення, коли відбувається певна його адаптація та ознайомлення зі службовими обов'язками; по-друге, формування юриста як професіонала, тобто набуття певних навичок, вироблення власного стилю у професії тощо; по-третє, досягнення вершин майстерності, яке настає після багатьох років плідної праці [15]. М. М. Гудима зазначає, що професійна культура юристів являє собою багаторівневу структуру, яка охоплює різні види культур, а саме: правову, політичну, моральну, психологічну, естетичну, економічну та інші. Всі ці субкультури впливають на належне виконання правником своїх професійних обов'язків [8, с. 57].

Однією із важливих складових професійної культури юриста є його політична культура. Перш ніж перейти до ознайомлення із змістом даного поняття, варто зосередитися на уточненні самого терміна.

Поняття «політична культура» вперше ввів у науку німецький філософ Гердер, а у 50-х роках ХХ ст. американські вчені А. Алмонд і С. Верба розробили сучасне розуміння політичної культури. Американські науковці тлумачили дане поняття як «сукупність індивідуальних установок та орієнтацій учасників політичної системи, що становлять суб'єктивну основу політичної поведінки й надають їй змістовного наповнення» [11, с. 366]. Політична культура включає знання особливостей політичного життя суспільства та різних суспільних процесів, які в ньому існують. Така культура притаманна всім членам суспільства [4, с. 75].

Варто наголосити, що особа з високим рівнем політичної культури буде: мати високий рівень загальної і політичної освіченості; активно брати участь у політичному житті через діяльність громадських і державних інституцій; ефективно реалізовувати власні та суспільно значущі цілі; діяти в рамках законності; відповідально ставитись до власних публічних зобов'язань тощо [12].

Політична культура притаманна і для юриста, вона є компонентом його професійної культури, як було вже зазначено вище. Політична культура правника, на думку О. А. Ануфрієнко, вияв-

ляється у наявності в нього відповідних знань про національну політичну історію, у розумінні актуальних політичних процесів і здатності критично їх оцінювати, а також у вмінні застосовувати цей досвід у межах своєї професійної діяльності [1, с.42]. Водночас політичні переконання юриста не повинні впливати на результати його професійної діяльності, оскільки вміння відмежуватися від власних політичних інтересів є показником високого рівня його професіоналізму.

Я. Аронов під поняттям «політична культура правника» розуміє «знання та оцінку юристом історії становлення і розвитку політичної системи України, сучасної політичної ситуації та використання їх у професійній діяльності з тим, щоб не бути політично заангажованим і залишатися незалежним при прийнятті рішень» [2, с. 105]. Сьогодні закон забороняє деяким юристам бути членами будь-яких політичних партій, проте це не означає, що правник не може мати власних політичних поглядів.

В.М. Горшеньов підкреслює, що рівень політичної культури юриста є одним із ключових чинників, що визначає якість його професійної діяльності. Вчений доводить, що до складу політичної культури правника входять такі елементи як: зміст та принципи політики; необхідність глибоких політичних знань для формування правової держави; професійна потреба у використанні політичного інструментарію з метою набуття навичок ефективної юридичної практики [7, с.37–38]. Як слушно зауважує С. С.

Сливка, політична культура юриста – це «рівень реальної оцінки ним політичної ситуації, яка має безпосереднє відношення до правових явищ, вироблення власних політико-національних переконань з метою політичного прогнозування ефективності національного права» [15]. На думку І. В. Бризгалова, політична культура юриста являє собою цілісну систему знань та практичних вмінь у сфері політики, які реалізовує правник у процесі своєї професійної діяльності. Юрист є суб'єктом політико-правових відносин, тому він має розуміти такі ключові аспекти політики як: інтереси політичних суб'єктів; зміст та призначення політики на сучасному етапі; можливі механізми і шляхи реалізації політичних ідей; характер взаємин між основними суб'єктами політич-

ного процесу тощо [5, с. 43]. Вчений підкреслює, що юридична професійна діяльність тісно пов'язана з політичними процесами, які відбуваються у державі. Однак держава, як і право та інші політичні інститути, повинні слугувати забезпеченню гідного існування людини. При цьому особисті ідеологічні переконання не мають впливати на виконання професійних обов'язків юриста. Його діяльність має ґрунтуватися на беззастережному дотриманні демократичних цінностей і принципів правової держави.

Варто зазначити, що механізм формування політичної культури юриста функціонує, розвивається і вдосконалюється відповідно до змін, що відбуваються в державі та суспільстві. Зокрема, соціальна, економічна і політична стабільність є запорукою нормального функціонування механізму правової діяльності юриста. Тобто правові знання юриста, які забезпечують його професійну активність, є основою його професійної культури.

Політична культура юриста містить, зокрема, такий компонент, як усвідомлення політичних цінностей. Важливим елементом політичного оцінювання ідей є також здатність юриста передбачати політичні наслідки власної професійної діяльності. Опанування політичної культури дає змогу уникати стандартизованих та одновимірних світоглядних підходів у правовій діяльності, запобігати авторитарності, фрагментарності під час вирішення різноманітних правових проблем [6, с. 99].

Політична культура юриста, як вважає В. Д. Ткаченко, є комплексним утворенням і має свою внутрішню структуру. До елементів такої культури він відносить: сукупність знань про політику; політичну орієнтацію; вміння реалізувати свої політичні знання та погляди у практичній діяльності. Щодо першого елемента політичної культури юриста, то, зрозуміло, що правник повинен мати відповідні знання про всі аспекти політики – політичну систему, суб'єктів політики, політичні норми, політичні відносини, політичну ідеологію тощо. Юрист повинен чітко розуміти, що таке політична система суспільства, та з яких суб'єктів вона складається. Головними елементами сучасної демократичної політичної системи є держава і політичні партії, яких в Україні досить багато. Саме політична мета, яка є основною ознакою політич-

них партій, і відрізняє останніх від інших громадських організацій. Юрист, щоб вважатися політично освіченим, повинен знати, які політичні партії існують у державі, яка їхня мета та як вони прагнуть її досягати. Також юрист повинен добре орієнтуватися в політичних процесах, що відбуваються не тільки в Україні, але і у світі [16, с. 169]. Наступним елементом політичної культури юриста є політична орієнтація. Суть цього елемента в тому, що юрист повинен формувати своє особисте ставлення до політичних процесів, які відбуваються в державі. У ст. 15 Конституції України йдеться про те, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності [10]. Це означає, що правники можуть бути прихильниками різних напрямків політичного розвитку своєї країни та вільно відстоювати свої погляди. У правовій демократичній державі допускаються деякі юридичні обмеження щодо існування політичних напрямів. Зокрема, забороняється діяльність партій і об'єднань, які мають на меті ліквідацію незалежності України, порушення суверенітету і територіальної цілісності, узурпацію державної влади, пропаганду війни тощо. Юрист повинен за допомогою різних правових способів та засобів боротися з такими антидержавними політичними проявами. Третім елементом політичної культури правника є його вміння використовувати свої політичні знання на практиці. Юристу недостатньо тільки спостерігати за політичною ситуацією в державі та мати своє особисте ставлення до політичних процесів. Він повинен мати свою активну політичну позицію, зокрема щодо захисту прав і свобод людини. Найпростішою формою політичної участі є реалізація виборчого права шляхом голосування на виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Водночас юристи, як представники найбільш освіченої професійної спільноти, активно беруть участь у виборчих процесах, висувуючи свої кандидатури на посади до органів влади [16, с.172-173].

О.Ф. Скакун зазначає, що юрист має право критикувати правопорушення з позиції закону, використовуючи правові засоби. Водночас висловлення політичних поглядів повинно залишатися у сфері діяльності політиків, а не правників. Така критика має ре-

алізовуватись насамперед у межах правотворчості, спрямованої на розбудову в Україні правової держави [13, с.286]. Юрист повинен бути патріотом своєї держави, служити суспільству, керуючись тільки законом. Вчена констатує, що обмеження прав юриста на самостійне осмислення ним суспільного досвіду та цінностей знижує значущість політичної культури як у його професійній поведінці, так і в загальному політичному житті суспільства [13, с.395].

Варто підкреслити, що політичні знання правника дають змогу більш ґрунтовно аналізувати та оцінювати факти суспільного життя. Юрист при виконанні професійних обов'язків перебуває в політичних відносинах, часто веде політичні діалоги з колегами та громадянами. Дуже важливим є високий рівень політичної культури правника, оскільки незалежно від політичних симпатій, головним у діяльності правника є право. Тому юрист повинен формувати у собі політичний нейтралітет [2, с.108].

Політичну культуру можна класифікувати за різними критеріями. Найбільш поширений є поділ за суб'єктами на: індивідуальну, групову та суспільну. Також виділяють певні види політичної культури за політичними цінностями та мірою участі населення у політичних процесах, а саме: патріархальну, підданську та активістську. Патріархальна політична культура характеризується відсутністю у суспільстві інтересу до політичної системи, оскільки населення не має знань про політику, нема інтересу до політичної діяльності, особа не проявляє власних політичних поглядів та не має ніякого впливу на розвиток політичних процесів. Юристи при такій патріархальній політичній культурі також не мають активної політичної позиції та майже не впливають на політичне життя суспільства. Такий вид культури був історично першим та був притаманний для усіх держав світу. Сьогодні ж він зустрічається вкрай рідко, наприклад, у деяких держав Африки. Підданська політична культура характеризується певними знаннями суспільства про політику, проте більшість населення обмежуються у політичних правах. Слід відзначити, що в умовах такої культури домінує єдина офіційна ідеологія, яка має монопольний характер, а політичний плюралізм фактично заперечується. Професійна

діяльність юристів також обмежується, їх використовують як інструмент у репресивних заходах щодо опозиційних сил та у створенні певних правових та політичних доктрин, які вигідні правлячому режиму. Саме такий підданський вид політичної культури характерний для тоталітарних та авторитарних держав. Активістська політична культура є сьогодні дуже поширеним видом культури у демократичних державах, оскільки вона характеризується зацікавленістю та активною участю людини у діяльності політичної системи. При такій культурі існує розвинута багатопартійна система та вільні вибори, законодавчо закріплюється принцип політичного плюралізму. Як правило, правники при активістській політичній культурі беруть активну участь у суспільному житті; відіграють досить важливу роль у державотворенні; приймають участь у розробці правових концепцій, у створенні необхідних законопроектів; працюють у державному апараті; захищають права і свободи людини за допомогою всіх правових засобів та способів [16, с.177-178].

Основними принципами політичної культури юриста є наступні: державотворча ідеологія, культура діалогу, політичний імунітет, логічність, справедливість тощо.

Державотворча ідеологія як ключовий принцип політичної культури юриста закріплюється в Конституції. Юрист, звичайно, повинен сприймати появу нових державних ідеологій, бо саме на їх основі формуються правові норми, реалізація яких здебільшого відбувається через його професійну діяльність. Ідеологічні трансформації супроводжуються не лише оновленням правової системи, а й розвитком політичних інститутів та подоланням розпорошеності в політичному просторі українського суспільства. Тому правник повинен постійно вдосконалювати рівень своєї політичної культури, розуміти механізми політико-правового впливу, оскільки він сам є суб'єктом політичного життя та повинен сприяти державотворчим процесам, поширюючи політичні цінності. Проте будь-яка його професійна діяльність має підпорядковуватись праву [14, с.125].

Принцип політичного імунітету дуже важливий у політичній культурі юриста. Він має певні переваги у політичних відносинах

завдяки знанню права, оскільки погляди правника ґрунтуються на юридичному мисленні, а це дає змогу виробити власне політичне бачення розв'язання правоохоронних проблем та сформуванню індивідуальне політичне мислення. Тому юрист, виконуючи державні службові обов'язки, не повинен підтримувати діяльність якоїсь певної політичної групи, а повинен виробляти незалежні, юридично вмотивовані рішення у відповідь на політичні виклики [2, с. 110].

Дуже важливим принципом політичної культури юриста є культура діалогу, оскільки в політиці досить важко уникати суперечностей та професійних конфліктів. Даний принцип полягає в тому, щоб перевести конфлікт з емоційної площини у конструктивне русло, тобто до досягнення взаєморозуміння між сторонами. Його реалізація включає низку важливих аспектів: по-перше, це спілкування правника виключно у політико-правовому полі; по-друге, це вибір ефективних методів запобігання можливих політичних конфліктів; по-третє, це охорона та захист політичних прав та свобод людини; по-четверте, формування політичної культури правника відповідно до цінностей сучасного демократичного суспільства, яка ґрунтується на українському національному патріотизмі [2, с. 109].

Наступним важливим принципом політичної культури правника є принцип справедливості. Як зазначає О.О. Бандура, справедливість є універсальною людською цінністю, втілення якої здійснюється через право. Без правового механізму вона не може бути реалізована повною мірою. Категорія «справедливості виступає критерієм оцінки суспільної реальності, визначаючи, що в ній слід зберегти, а що змінити з позиції ідеалу належного» [3, с. 21]. Професійні дії юриста вважаються справедливими, коли вони сприяють відтворенню добра. У політико-правовому житті справедливість характеризується миролюбністю та доброзичливістю. Юристи повинні підтримувати думку про те, що справедливим є такий політик, який бажає досягти максимального блага для найбільшої кількості людей [1, с.67-68].

Висновки. Проблематика формування високого рівня політичної культури юристів є надзвичайно важливою для нашої

держави. Формування такої культури правників відбувається у тісному зв'язку із суспільно-політичними трансформаціями, що охоплюють державу. Юристи при виконанні своїх професійних обов'язків вступають у політичні відносини з колегами та громадянами, тому вони адекватно повинні сприймати та аналізувати політичні процеси. Незалежно від особистих політичних переконань, пріоритетною у правничій діяльності повинна залишатися вірність принципам права. Україна сьогодні особливо потребує таких юристів-професіоналів, які б змогли провести ефективні реформи та сформувати нову політичну еліту держави незалежну від впливу олігархічних груп та відкрити до розуміння потреб суспільства.

1. Ануфрієнко О.А. *Професійно-політична культура юриста (філософсько-правовий аналіз): дис... канд. юрид. наук: 12.00.12/ Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2007. 215 с.*
2. Аронов Я. *Професійна культура юриста та її значення у юридичній практиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/ ВНЗ «Університет економіки та права «Крок». Київ, 2020. 223 с.*
3. Бандура О.О. *Єдність цінностей та істини в праві: автореф. дис.... д-ра. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2003. 38 с.*
4. Браткова О.І. *Культурологічні засади успішної професійної діяльності юриста. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. № 1-2. С. 69-80.*
5. Бризгалов І.В. *Юридична деонтологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2003. 48 с.*
6. Гапотій В.Д. *Юридична деонтологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 146 с.*
7. Горшеньов В.М., Беледик І.В. *Юридична деонтологія: навч. посібник. Київ: УМК ВО, 1988. 80 с.*
8. Гудима М. М. *Професійна культура юриста: загальний аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 86: частина 1. С. 52-57*
9. *Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / за ред. В. О. Лозового та В. О. Рум'янцева. Харків: Право, 2011. 264 с.*
10. *Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>*

11. *Політологія: підручник / за ред. проф. Керелюка Ф.М. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 704 с.*
12. *Поліщук І. О. Поняття та структура політичної культури. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/3324-Article%20Text-6957-1-10-20150703-1.pdf*
13. *Скакун О.Ф. Юридична деонтологія: підручник. Харків: Еспада, 2002. 504 с.*
14. *Сливка С.С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект): монографія. Львів: Світ, 2000. 336 с.*
15. *Сливка С.С. Юридична деонтологія: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Атіка, 2003. 320 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7454.html>*
16. *Юридична деонтологія: підручник /за ред. В.Д. Ткаченка. Харків: Одиссей. 2006. 256 с.*

Саветчук Н. М. Поняття політичної культури юриста: теоретико-правовий аспект.

У статті досліджується поняття, сутність, структура та значення політичної культури юриста у його практичній діяльності. Наведено приклади дефініцій щодо розуміння політичної культури правника.

У статті розкрито принципи та види політичної культури юриста у його професійній діяльності. Зазначено, що від високого рівня політичної культури правників, від їх професіоналізму залежить успішне вирішення важливих питань у державі.

Акцентовано увагу на тому, що особисті політичні переконання та погляди не мають впливати на виконання професійних обов'язків юриста. Його діяльність має ґрунтуватися на законності та на беззастережному дотриманні демократичних цінностей і принципів правової держави.

Підкреслено, що політична культура юриста є комплексним утворенням і має свою внутрішню структуру. До елементів такої культури відносять: сукупність знань про політику; політичну орієнтацію; вміння реалізувати свої політичні знання та погляди у практичній діяльності.

Політична культура юриста являє собою цілісну систему знань та практичних вмінь у сфері політики, які реалізовує правник у процесі своєї професійної діяльності. Юрист є суб'єктом політико-правових відносин, тому він має розуміти такі ключові аспекти політики: інтереси політичних суб'єктів; зміст та призначення політики на сучасному етапі; можливі механізми і шляхи реалізації політичних ідей; характер взаємин між основними суб'єктами політичного процесу тощо.

Проблематика формування високого рівня політичної культури юристів є надзвичайно важливою для нашої держави. Формування такої культури правників відбувається у тісному зв'язку із суспільно-політичними трансформаціями, що охоплюють державу. Україна сьогодні особливо потребує таких фахівців

юристів, які б змогли провести ефективні реформи та сформувати нову політичну еліту держави незалежну від впливу олігархічних груп та відкрити до розуміння потреб суспільства.

Ключові слова: юрист, професійна культура юриста, політична культура юриста, принципи політичної культури юриста, види політичної культури юриста, структура політичної культури юриста.

Savetchuk N.M. The concept of the political culture of a lawyer: the theoretical and legal aspect.

The article explores the concept, essence, structure, and significance of the political culture of lawyers in their professional practice. It presents definitions that illustrate various approaches to understanding the political culture of legal professionals.

The article outlines the principles and types of political culture inherent in a lawyer's professional activity. It emphasizes that the successful resolution of key issues within the state largely depends on the high level of political culture and professionalism demonstrated by legal practitioners.

The article emphasizes that a lawyer's personal political beliefs and views should not influence the performance of their professional duties. Their activity must be based on the rule of law and the unwavering adherence to democratic values and the principles of a constitutional state.

It is emphasized that the political culture of a lawyer is a complex construct with an internal structure. The elements of this culture include: a body of knowledge about politics, political orientation, and the ability to apply one's political knowledge and views in professional practice.

The political culture of a lawyer represents a coherent system of knowledge and practical skills in the field of politics, which the legal professional applies in the course of their professional activity. As a subject of politico-legal relations, a lawyer must understand key aspects of politics, including: the interests of political actors; the content and purpose of politics in the contemporary context; potential mechanisms and means for implementing political ideas; and the nature of relationships among the main participants in the political process, among others.

The issue of developing a high level of political culture among lawyers is of particular importance for our country. The formation of such a culture is closely linked to the socio-political transformations taking place within the state. Today, Ukraine has an urgent need for legal professionals capable of implementing effective reforms and contributing to the formation of a new political elite—one that is independent from the influence of oligarchic groups and receptive to the needs and expectations of society.

Keywords: lawyer, professional culture of a lawyer, political culture of a lawyer, principles of the political culture of a lawyer, types of the political culture of a lawyer, structure of the political culture of a lawyer.